

Tudor ARGHEZI

Medalion Valjan

Prezent în două activități servite paralel și permanent, una de avocat și alta de om politic, publicul și, de multe ori, chiar inițiatii, fermecați de cel dintâi și făcând coadă la ghișeul celui de-al doilea, nu cunosc de ajuns personalitatea care îi întrece pe amândoi, a omului de teatru și a literatului. Autorul *Generației de sacrificiu* e în toată Europa unul din puținii scriitori de comedie dintr-o epocă în care facultatea râsului motivat și sentimentul ironiei rafinate se pierd în beneficiul mingiei bătute și a pumnului încălțat.

În cele două circuri de observații închise sub sticlă, de purici, maestrul evoluând între cutiile cu insecte, observă, notează și pune de-o parte, deopotrivă și amuzant. Dacă pledoariile sale anunță pe dramaturg și se desfășoară ca niște păienjenșuri, progresiv aderente și ineluctabil pregnante, până la împotmolirea finală a unui adversar, pe nesimțite îmbobinat într-o mătăasă invizibilă și primejdioasă, discursurile politice ale acestui mare meșter al graiului și cazuist subtil al ideilor, operează pe materialele vii ale lui Molière, elementul suculenței lui intelectuale.

Trăind o experiență variat complexă, în lumi câteodată opuse diametral și interesat prin natură, cu deosebire la sămburi și măduve, la esențe și alcaloide, la ceea ce este dincolo de ceea ce pare și înlăuntru, mai jos iscălitul a cunoscut inteligențe imense și voltagii de intelect excepționale, înainte de a fi renunțat la relațiile cu ambianță și cu

ținută sufletească purtată. Aș face o confesiune al cărei defect este de a fi prea directă: inteligența domnului Valjan m-a impresionat întotdeauna ca un har neobișnuit în nici una din planetele pe care le-am străbătut, între misticii, între ezotericii, între teologii, filosofi, literații și revoluționarii unei tinereți petrecută exclusiv între oameni afară de rând – și dacă mi-aș permite vreodată să analizez și să măsoz individualitatea acestui creator de impalpabil, aș face-o sub deschizătura cea mai mare de compas. N-aș putea să identific, însă, preferința din care domnul Valjan se socotește într-un interviu ucenicul lui Caragiale. Am avut plăcerea, de care nu se pot bucura mulți din generațiile mele, să-l cunosc și pe acest meșter de la om la om. Diferență de nivel și de capacitate. Caragiale este pe lângă Valjan un primitiv care zugrăvea pe o singură dimensiune și opac, așezând uneori amândoi ochii pe aceeași latură a obrazului și distribuind culoarea nedegradată. Valjan e transparent: toate materialele lui sunt translucide și sintetice: o viață cuprinsă ca un fum mobil în cristalul fiecărui lucru, o însuflețire de lumini și de arome urzesc văzduhul familiar al acestui artist.

Personal, îl urmăresc cu ciuda că nevoile profesionale îl țin legat de activitatea juristului și că o conștiință de cetățean justă îl împinge irezistibil către legitima, într-un sens, luptă politică, încredințat că poate sluji viața colectivă mai puțin cu condeiul decât cu acțiunea. Dacă ceva ar putea să-l hotărască să dea măcar o comedie anuală teatrului românesc, domnul Valjan are calitatea să-i constituie o zestre de repertoriu definitiv.

Cum ar putea să fie decis acest mare contemporan să lucreze pentru literatură mai mult într-o vreme furnicăată de atâtea nulități dramatice, care își dătoresc un nume mincinos împejurării minore că „muncesc“?

Schițez acest crochiu dintr-un sentiment de bucurie și aș voi să-i facă maestrului, pe care îl iubesc, o plăcere și să-i definească cititorului nostru un scriitor despre care se scrie prea puțin. Domnul Valjan este și altceva: un om considerabil care a știut să fie și să rămână un bun și etern camarad, un prieten al fiecăruia, oricine ar fi el, și divina lui intelectualitate n-ar avea decât un concurent, dumnezeiasca lui bunătate.

Și nu știu, între un geniu întreg și o bunătate întreagă, șovăi.

(Revista *Vremea*, nr. 432, aprilie 1936)

Suntem în anul 1936. La Teatrul Național se joacă versiunea definitivă a *Generației de sacrificiu*, calitativ net superioară celei jucată cu patru ani în urmă. Publicul, cucerit de verva inepuizabilă a dramaturgului, aplaudase și atunci, dar acum aplauzele se nasc și renasc continuu, chemându-l insistent pe autor la rampă așa cum îl chemase mereu de-a lungul a mai bine de un sfert de veac de când este... Valjan. Lumea continuă să aplaude și solicită insistent să-l vadă pe autorul favorit, dar el, imperturbabil, parcă nici nu aude. Se vor potoli aplauzele! Nu se potolesc, însă, dimpotrivă, ropotul lor crește tot mai mult și prin tumult se aude tot mai frenetic: Autorul!... Autorul!... Autorul! Și scandat: Val-jan!... Val-jan!... Val-jan!

În sfârșit, Valjan se ridică și se îndreaptă spre scărița ce ducea spre scenă. Face pași mici, parcă și-i caută pierduți. Este foarte miop și nu vede pe unde calcă, se împiedică și cade lat în fața publicului care, izbucnind în hohote de râs, îl aplaudă și mai tare. Valjan se ridică, face un semn cu mâna către public să fie tăcere și spune:

– Mai bine să cadă autorul, decât piesa!

Sala ovaționează.

(Text reprodus după volumul *Generația de sacrificiu* de I. Valjan, Editura Minerva, București, 1985)